

МАГИЯТА И НЕЙНИТЕ ЛИЦА
(61. КАНОН НА ТРУЛСКИЯ СЪБОР В СЛАВЯНСКИ ПРЕВОДИ)

МАРИЯНА ЦИБРАНСКА-КОСТОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
tzibran@ibl.bas.bg

Статията си поставя за цел да анализира няколко репрезентанта в лексико-семантичната група вършители на магически практики според 61. канон на Трулския вселенски събор от 691–692 г. по три негови превода в Ефремовската кръмчя от XII в., Иловичката от 1262 г. и Синтагмата на Матей Властар от XIV в. Установява се, че: преобладават имена на лица – агентивни съществителни от девербативна основа (*nomina agentis*), имена за вършители на действие, деятелни имена (*nomina actoris*) и рядко имена за носители на признак (*nomina attributiva*); непреведените гърцизми са рядкост; налице са структурни калки и множество описателни съчетания. От особен интерес са начините на представяне на гръцки реалии, които при смисловото им адаптиране се уподобяват на познати явления. Като приложение се издава наборно текстът на 61. канон на Трулския събор според неиздаден молдовски препис на Синтагмата на Властар в MS № 4104 от XVI в. в Университетската библиотека на гр. Клуж-Напока.

Ключови думи: средновековна магия, Трулски събор, историческа лексикология

MAGIC AND ITS FACES
(THE 61ST CANON OF TRULLO IN SLAVIC TRANSLATIONS)

MARIYANA TSIBRANSKA-KOSTOVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCE
tzibran@ibl.bas.bg

The article aims to analyze some representatives of the lexical-semantic group performers of magical practices according to the 61st canon of the Sixth Ecumenical Council in Trullo, 691–692, based on three translations: the 12th century Efrekramchaya, Ilovichka kramchaya from 1262, and the 14th century Slavic translation of Matthew Blastares' Syntagma. It is established that: *nomina agentis* predominate, together with *nomina actoris* and rarely names of bearers of properties (*nomina attributiva*); untranslated Greek words are rare; structural calques and descriptive collocations occur. Of particular interest are the ways of presenting Greek realia, which translators liken to familiar phenomena in their semantic adaptation. The text of the 61st canon of Trullo

according to an unpublished Moldavian copy of the Syntagma in the 16th century MS № 4104 from the University Library of Cluj-Napoca is published as an appendix.

Keywords: medieval magic, Council in Trullo, historical lexicology

Магията (в най-широкото разбиране на понятието) е форма на религиозно съзнание, обхващаща практикуването на окултни изкуства и знания, фолклорно-битови вярвания и суеверия (Thorndike 2017: 2; Mathiesen 1995: 159). Тя става обект на специално внимание от страна на Църквата и държавата през Средновековието, защото е свързана с политическите, социалните и морално-етичните преобразувания в обществото след приемането на християнството. Първостепенна задача на всяка християнска власт в етапа на прозелитизъм е изкореняването на езичеството и предотвратяването на ересите. Затова още в най-ранните съчинения от зората на християнството в България се засягат въпроси, отнасящи се до магически практики и ритуали. Така например в *Отговорите на papa Николай по допитванията на българите*, наред с толкова важни теми, като празнуването на християнските празници, тайнствата на кръщението, брака, покаянието и приемането на причастие, се разисква дали преди сражение са допустими заклинанията, игрите, песните и гаданията, както и „съблюдаването на ден и час“ (въпрос 35, ЛИБИ/ЛІВІ 1960: 89); първият славянски юридически текст, компилация по титул 17. на византийската Еклога – *Законът за съдени на хората*, започва със санкции срещу извършването на *требъи и присагы* поганскы (ЗСЛ/ZSL 1961: 42). Старобългарската лексика, свързана с магията, е много богата и съответства на актуалността на проблема в средновековното общество.

В следващите редове си поставям конкретната задача да проследя начина на превеждане на репрезентанти от лексико-семантичната група *вършителни на магически практики* в 61. канон на Трулския (Пето-Шестия) вселенски събор от 691–692 г. според различните му славянски преводи, осъществени в различен исторически контекст, по различно време и на различно място. Основната ми цел е да отговоря на въпросите:

– В какви конкретни взаимоотношения влизат изходният и целевият език по отношение на специфичните названия за магията и нейните вършители?

– Как се превеждат гръцките термини; има ли запазени непреведени гърцизми със специфичен статус на редки, наричани още оказинални лексеми, чиято поява разкрива избор на книжовника за превод на дадена реалия?

– Какви особености на средновековната църковноюридическа книжна могат да бъдат открити чрез тези примери?

Фокусирането върху точно определен текст не е случайно. Всепризнат факт е, че няколко постановления на Трулския вселенски събор, сред които 61. правило, и техните тълкования от големите византийски канонисти

Йоан Зонара (около 1074–1159), Алексей Аристин († след 1166 г.) и Теодор Валсамон († след 1195 г.) са сред най-сериозните опити за систематично изложение на магическите практики. Те отразяват синтеза на гръкоримското познание за света и етнокултурните религиозни комплекси от вярвания на народите от Близкия изток и Средиземноморския басейн. За това отделна тема сред внушителната научна литература върху магията през Средновековието е каноничната инициатива на събора срещу персистиращи прояви на магьосничество, суеверия и всякакви остатъци от езичество (Constantelos 1999; Fögen 1995).

Ще проследим каква лексика се извлича от 61. канон на Трулския събор според три основни източника:

ЕК – *Ефремовска крѣмчя* от XII в., представител на старобългарския номоканон в 14 титула без тълкования (Москва, ГИМ, Син. 227 – издание на 61. канон на Трулския събор у Бенешевич/Beneshevich 1906: 182–183; двуезични указатели към Ефремовската крѣмчя у Максимович/Maksimovich 2010).

ИК – *Иловичка крѣмчя*, Номоканон в 14 титула с тълкования от 1262 г., преведен вероятно на Атон от екип славянски преводачи под ръководството на св. Сава Сръбски (фототипно издадена от Петровић/Petrović 1991, 61. канон на л. 153а–б).

СМВ – *Синтагма на Матей Властар от 1335 г.*, преведена на Славянския юг още през XIV в., вероятно в пределите на Сръбското царство (издание у Новакович/Novaković 1907; превод на съвременен сръбски у Суботин-Голубовић/Subotin-Golubović 2013; изследване у Alexandrov 2012).

От трите славянски превода на 61. канон на Трулския събор се извличат:

1. Група устойчиви лексеми с едни и същи гръцки кореспонденти¹:

γοητευτής – назовава лице, което използва вербални формули – напеви, речитативи, заклинания, за омагьосване и въздействие чрез словото (варианти γοήτης, γόης – LS 1996: 356; в самите гръцки източници на 61. правило се изписват различни словоформи (Ράλλης, Ποτλής 1852: 443). Смята се, че този тип магьосници умеят да общуват с мъртвите. И. Христова изброява ранни старобългарски преводи, в които е налице непреведен гърцизъм гоитъ, рядък случай на фона на преобладаващите термини с домашен произход в семантичния кръг на магията (Христова-Шомова/Hristova-Shomova 2016: 210–211). В изследваните текстове негови кореспонденти са чаровьникъ в *ЕК* (но другаде още влѣхвѣ, влѣшъвьникъ, оучительъ, пагоучььникъ – Максимович/Maksimovich 2010: 386); обавьникъ и влѣхвѣ в *ИК*; обавьникъ в *СМВ*. Съответстващият глагол γοητεύω предполага наличие на същата мотивираща основа като в глаголите обавати ‘права заклинания; оплаквам’ и чаровати ‘използвам чарове, измамвам, прелъстявам, омагьос-

вам’ (СтбР/StbR 2009: 8, 1185). По-късни номоканони изрично отбелязват, че чаровьникъ и обагтель єдино єсть (Павлов/Pavlov 1897: 126).

μάντις – лексемата се превежда с глаголно съчетание и с едносъставен еквивалент: отъдавати сѧ влѣшьбамъ, влѣшьбьникъ в *EK*, с варианти в други правила влѣсвьникъ, влѣхвъ (Максимович/Maksimovich 2010: 438); влѣхвъмъ себѣ подавати в *СМВ*. В *ИК*, където самото правило е силно съкратено, отново стои влѣхвъ.

φυλακτήριος – хранильникъ в *EK*; подаваѧ хранилица, навазатель в *СМВ*. Лексемата означава лице, което прави амулети, а самата дейност много често се назовава със съчетанието хранитъвъ, хранила творити, хранитъва<φυλακτήριον (LS 1996: 1960). За Българското средновековие най-разпространеното название на амулетите произлиза от глагола хранити ‘пазя, предпазвам, съхранявам’. В *ИК* се срещат още вариантите: ѡ наоузѣхъ, рѣкъше оузѣхъ (περίαιτων), ѡ оузъльцихъ, оузле творѣ > оузльникъ (Jagić 1874: 81). От примерите следва, че вторият мотивиращ признак е буквалното завързване на амулета, който, като различен тип символен знак – монета, мънисто, текстил, текст и др., е можел да се прикрепя към шията или крайниците (сравни с лат. *ligatura*). Така срещу гръцките названия за амулет *φυλακτήριον*, *περίαιτια*, *περίαιτων* в *СМВ* се предлагат още девербативите хранилицѣ и навазаниѣ. Матей Властар отбелязва с особена строгост амулетите с изписан текст на „разни басни“ и завързването на червен конец на ръката или шията.

2. Редки названия

ἐκατοντάρχης – сътъникъ и в трите превода. Устойчивото превеждане е доказателство за влиянието на гръцкия език, където лексемата е реалия. Хекатонтархите са предсказатели и гадатели, ползващи се с уважение в обществото поради своите знания и умения. Според М-Г. Фьоген тълкуването на Валсамон, че това са примикюри < *πριμικῆριος* ‘висш сановник в църквата, държавната администрация или войската; началник на някаква служба’, е неизвестно на гръцката книжнина преди Трулския събор (Fögen 1995: 101; примикирии в СтбР/StbR 2009: 374; за значението на думата в българската администрация виж у Билярски /Bilyarski 1998: 304–307). Изначално лексемата сътъникъ няма отношение към магията. В най-старите евангелски текстове тя означава ‘началник на войсково подразделение от сто войници’ (СтбР/StbR 2009: 880). Именно това значение обаче е вероятната причина за едно показателно допълнение в 61. канон на Трулския събор според руската Рязанска крѣмчая от 1284 г., преписана от български търновски протограф. Вместо иже себѣ сътнекомъ или дѣмономъ вѣдасъть (*ИК*) в същия контекст се чете иже себѣ сотникомъ или десатникомъ вѣдасъть (Рязанска крѣмчая/Ryazanska kormchaya, 1556). Лексемата десатъникъ се поя-

вява поради контекстово преосмисляне и по аналогия, тъй като десетникът също е лице на служба във военната организация и отбраната (Билярски/Bilyarski 1998: 314). От казаното следва, че специфичните магически умения на въпросните лица не са уточнени в трите изследвани текста. Не става ясно дали от тях са се ползвали придворната аристокрация и владетелят. Възникналото по повод на магията ново значение на сътъникъ не е имало реално покритие в славянска среда. За Д. Константелос хекатонтархите са просто стари хора с житейски опит (Constantelos 1999: 116). В съвременните преводи на каноните на Светата православна църква се откриват калката сътоначалъникъ и обяснението „стари влѣхви“ (Правила/Pravila 1913: 265). Откъснатостта на реалитета от живата практика е причината в Църковнославянската печатна кръмчая на патриарсите Никон и Йоасаф от 1653 г. вече да няма никакви следи от лексемата.

ἐπισυρόμενος (τούς ἄρκτους) – влача мѣдвѣди *EK*; храна мѣдвѣди *ИК*; водаща мечкы *СМВ*. Въпреки различното превеждане на глагола ἐπισύρομαι ‘влача след себе си, вода’ мечкарите не биха попаднали в изследваната категория, ако тяхната дейност бе свързана единствено с предизвикването на смях и забава на обществени места. Осъдителното в дейността им е била търговията с амулети от козината на мечката, ползвани за предпазване от зли сили и особено от уроките на „лошите очи“ (Constantelos 1999: 119; Fögen 1995: 102).

νεφοδιώκτης – облакопрогонъникъ *EK*; облакы гонѧ *ИК*; облакогонитель *СМВ*. И трите названия имат ясна семантична мотивация и не оставят съмнение, че въпросните лица извършват предсказания по формата и разположението на облаците. Към названието в *ИК* е добавена изразителна глоса от самия преводач: облакы гонѣщи ѿ сѣлѧнь. вѣлкодлаци нарицаютъ се. да ѿгдѧ да оубо погивнеть лѡуна или слѣнце глѣють вѣлкодлаци лѡуноу изѣдоше или слѣнце. си же всѧ басни и лѣжа соутъ. Издадена и коментирана специално от В. Ягич (Jagić 1874: 83), тя е ценна по няколко причини: заради ясната референция към народните вярвания в селска среда, т.е. за традиционната народна култура; синонимията с названието вѣлкодлакъ; описанието на способностите на митичното антропоморфно същество човек-вълк да въздейства на небесните обекти. Това е едно от най-ранните писмени свидетелства, документирало архаичната общославянска представа, че магьосниците могат да се превръщат във върколаци и да изядат луната и слънцето (Иванов, Топоров/Ivanov, Toporov 1980: 200–201; Георгиева/Georgieva 1993: 204–205; Лома/Loma 2013). Както се вижда, оригиналният каноничен текст дава повод да се разшири и обясни по разбираем начин една древна гадателна практика с опора в народната култура.

τύχην καὶ εἰμαρμένην καὶ γενεαλογίαὺν καὶ τοιούτων τινῶν ῥημάτων ὄχλον κατὰ τοὺς τῆς πλάνης λήρουσ φωνοῦντας (Ράλλης, Ποτλῆς 1852: 443) – ‘които

произнасят гадания за благополучие, щастлива съдба, родословие и други подобни⁷: и полуучение. и рождество и родословествиенъ и таковыихъ нѣкъихъ глѣ. народъ на прѣлѣстное бладыство пригласяющаа *ЕК*; и въ родословие и въ полуучаи въроующеи *ИК* в основен текст, а в тълкованията и иже въ полуучаи въроуют⁸ и въ родословие. рекше въ рожданице (Петровић/Petrović 1991: 153a–б); или иже часть имарменъ и рожденица и таковыи глѣ множество гласащѣимъ. и прѣлѣсти бладникѣ. иже ввомъ бо въ днь рѣша родити са злотворень, ввомъ же въ свѣзда благъ *СМВ*. Ключовите думи, по които се отгатват спецификите в дейността на тези лица, са три: тѹхѣ ‘щастие, благополучие’ – полуучение, полуучаи, часть; εἰμαρμένη ‘съдба, предопределение’ – имармена; γενεαλογία ‘родословие’ – родословие, рожданица, рожденица, рождество и родословествиенъ. Техният превод в трите източника откроява ясни контекстови синоними за тѹхѣ и γενεαλογία, но оставя незапълнена позицията на εἰμαρμένη. В *СМВ* преводачът запазва непреведена гръцката дума. Данните от трите писмени текста се вписват в дискусията как славяните са възприемали понятието *съдба* и какви названия от езическия им пантеон са се отнасяли към нея. Описвайки готските войни и славяните в подунавската област Мала Скития, още Прокопий Кесарийски (500–565) прави ценното наблюдение, че тези племена принасят всякакви жертви на боговете, за да бъдат пощадени по време на война, че почитат нимфите и речните божества, но че идеята за съдбата им е непозната (Álvarez-Pedrosa 2021: 24; Ślurski 1010: 85)². Предричането на бъдещето неизменно присъства в комплекса прогностични практики от Античността. През Средновековието техният синкретизъм се повишава поради добавянето на християнски елементи: за пророкуване се призовават името Христово, Света Богородица, светиите или се чете на отворено произволно място в Библията. Според Д. Константелос вярванията в такива древни божества, като Нерейдите и Хеймармене, остават типични за гръците и елинизирания свят поради специфичната им персонификация в гръцката митология (Constantelos 1999: 126). Що се отнася до богинята на съдбата Хеймармене (от групата на гръцките *мойри*, римските *парки*), тя олицетворява цяла философска концепция за движещите сили в материалния свят и за причинно-следствените връзки между явленията, различна от християнския принцип за божественото провидение (Херметически корпус/Hermeticheski korpus 2012: 12). Неразвитостта на подобни предхристиянски представи и усвояването на реалитета чрез превод от гръцки обуславят липсата на преводаческа симетрия. Това се доказва от факта, че срещу гр. εἰμαρμένη в двуезичния словоуказател на *ЕК* стоят още лѣто присношъщно, полуучение, рождество, т.е. наблюдава се припокриване в значенията на преводните съответствия (Максимовић/Maksimovich 2010: 397; за някои български вярвания в *ерменки*, *ермени* у Георгиева/Georgieva 1993: 205–206). На този фон се откроява вниманието, което книжовниците в *ИК* са отделили на понятието за раждане и родословие чрез две глоси, отпечатани още от В. Ягич. Хърват-

ският учен отбелязва, че на две места и според него с две различни значения е обяснено какво е *рожденица*, *рожданица*: *рождение* и *чъсть звѣздочьтиѣ нарицаѣт* се иже сѣтъ книги глѣмыѣ *рожденице* 355a; и *drugom značenju* въ *родословіѣ* рекше *рожданице* 153b (Jagić 1874: 82; у Miklosich 1977: 803 две отделни статии). Търсена е връзка с данните от славянския езически пантеон за митичните същества *орисници* (*рожаници* в руски, с фонетични промени също в хърватски, сръбски, словенски и др.; интерпретация на български фолклорен материал за *орисниците* и отношението им към *рожаниците* у Георгиева/Georgieva 1993: 162–167). Те олицетворяват култа към продълженето на рода и покровителстват плодородието (Иванов, Топоров/Ivanov, Toporov 2008: 871; Рыбаков/Rybakov 1981: 283–287). Преводът на 61. канон в *ИК* обаче най-вероятно утвърждава не две, а едно и също значение на *рожденица*, развито в гръцките термини $\gamma\epsilon\nu\theta\lambda\lambda\omicron\gamma\acute{\epsilon}\omega > \gamma\epsilon\nu\theta\lambda\iota\alpha\kappa\acute{o}\varsigma$. С тях се именува по-специално тези астролози, които наблюдават небесните знаци при раждане на дете и предричат бъдещето му (LS 1996: 343). Съответно книгите, глѣмыѣ *рожденице*, са астрологическите календари и хороскопи, определящи човешката съдба по астрономически признаци. В древността астрологията е имала висока репутация като ценен вид знание за посветени. Едва след християнизацията древните халдейски, вавилонски, персийски, арабски и др. достижения в областта са били отречени и възприемани като „звездна магия“. В Мат. 2: 1–12 мъдреците от Изтока, видели звездата знамение за раждането на Исус във Витлеем, са наречени $\mu\acute{\alpha}\gamma\omicron\iota$ (Библия/Bibliya 1982: 1196). Терминът се превежда с *влъси* в класическия старобългарски корпус, а деривационната група около корена *влъх-* в старобългарския речник е представена с общо 10 речникови статии и е най-богато документираната за магията (СтбР/StbR 1999: 176–177). Смята се, че в говоримите европейски езици понятието $\mu\acute{\alpha}\gamma\epsilon\iota\alpha$ първоначално съчетава така наречената „учена“ източна магия с езическите представи (Tatomir 2015: 188). В толкова ранен старобългарски превод, какъвто е *ЕК*, се наблюдава категоричният превес (общо 11 пъти) на *влъхвъ* срещу $\mu\acute{\alpha}\gamma\omicron\varsigma$; калкирането на първия елемент от $\acute{\alpha}\sigma\tau\rho\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$ в лексемите *звѣздочьтъць*, *звѣздьникъ* и превод на $\mu\alpha\theta\eta\mu\alpha\tau\iota\kappa\acute{o}\varsigma$ с *оученъи* и *навѣкаѣ* < *навѣкати*, *навѣкнѣти* ‘уча, добивам знания’ (Максимович/Maksimovich 2010: 437, 378). Може да приемем, че в различните преводи на 61. канон на Трулския събор е отразен сложният комплекс от знания и практики на астрологията и вътрешната таксономия в отношението между човека и звездите.

Тълкованията на 61. канон на Трулския вселенски събор в Азбучната синтагма на Матей Властар повлияват лексикалния инвентар за магията в по-късни редакции на Номоканона в епохата на османското владичество, включително печатния му църковнославянски вариант от 1620 г. В *Номоканона при Великия требник* са налице познатите съответствия за най-важните специализирани названия в областта на магията: $\gamma\acute{o}\eta\varsigma$ – *чароѣи*;

ἐπαοιδός – обаятелъ; μάντις – прорицателъ, съчетанията иже мѣдвѣди влѣкѣтъ, облаки разгонѣтъ, подають хранителънаа или щастіе (варианти ризикъ и щастіе) и родословіе вѣрвють; използвано е общото название художникъ, τεχνίτης, за владеещите магически практики, което придава на дейността им характера на занаят (Павлов/Pavlov 1897: 91; 123–125, 186–188). Лексикалното обогатяване на представата за ролята на съдбата се защитава от гърцизма ῥιζικόν, ризикъ, рызикъ. Лексемата е непозната в оригинала на Матей Властар, тъй като е средногръцки неологизъм, развит под влияние на латинското risk, но с променено значение от ‘опасност’ към ‘щастие, щастлива съдба, късмет’ (Miklosich 1977: 799; *ризик* ‘съдба, участ’ в Кичево, Прилеп; *безризичен* ‘нешастен, несретен’ по фолклорни материали от Прилеп – Антонова-Василева/Antonova-Vasileva 1998: 394, 465).

Разгледаните названия за вършители на магически практики са само част от богатия словен фонд на Славянското средновековие за магията.

1. Те позволяват да се открият: *преобладаващ брой агентивни съществителни* за производители на действие (nomina agentis), вършители на действие (nomina actoris) и по-рядко имена за носители на определени черти или свойства (nomina attributiva): влѣхвѣ, навѣзателъ, обавъникъ, обаятелъ, облакопрогонникъ, облакогонителъ, прорицателъ, оузьльникъ, оученъи, хранильникъ, чаровъникъ, чародѣи; *структурни калки от гръцки композити*: звѣздочѣтъць, сътоначалъникъ; *описателни конструкции (съчетания)*: влѣчити (хранити, водити) мѣдвѣди (мечкы); въ родословіе и въ полоучѣи вѣрвати; *реалии*, които при смисловото им адаптиране се уподобяват на познати явления: влѣкодлакъ, сътъникъ.

2. Непреведените гърцизми са редки. Преводачите са търсели адекватен домашен еквивалент. Намирали са го в основния речников фонд на езика или са създавали нова дума чрез калкиране, смислов или буквален превод. Старобългарските названия за магията са доказателство за силна връзка между християнската и традиционната народна култура.

3. Пенитенциалите, номоканоните, крѣмчиите отразяват правната култура на Средновековието. Лексикографската им обработка до момента не включва целия речников потенциал, който те предлагат. Средновековният правен текст се отнася към различни области от човешкия живот и се състои от широко множество тематични и лексико-семантични групи лексика. По отношение на магията той е богат източник и дава основа за осмислянето на връзката между понятията и техните означения в историческата им променливост и културологична значимост.

Благодарности

Авторката изказва благодарност за финансовата подкрепа на Българската академия на науките по двустранно споразумение за безвъзмездни средства между БАН и Румънската академия – проект *Всекидневният живот през Средновековието по лексикални данни от български и румънски език*.

Acknowledgments

The financial support from the Bulgarian Academy of Sciences under Bilateral grant agreement between BAS and the Romanian Academy is gratefully acknowledged.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ При възстановяване на заглавна дума се спазва старобългарската графична норма. При цитиране на контекст се придържам към оригиналния правопис на всеки паметник. Гръцките съответници се използват според изданието на Ράλλης, Ποτλής 1852: 442–447.

² Други учени смятат, че пасажът е неразбран от изследователите и е преведен неправилно, тъй като съдбата играе важна роля във вярванията на всички европейски народи – Јовановић/Јovanović 2012; вероятно става въпрос за езическо виждане, различно от елинските митологични представи, а не за отсъствие изобщо на вярвания в съдбата.

ИЗТОЧНИЦИ / SOURCES

MS № 4104 – Ръкопис от фонда „Специални колекции“ на Университетската библиотека в гр. Клуж-Напока, Синтагма на Матей Властар от XVI в., използван de visu. [Manuscript MS № 4104 from the fund “Special collections” of the University Library of Cluj-Napoca, 16th century copy of Matthew Blastares' Syntagma, used de visu.]

Рязанска крѣмчая от 1284 г. – ръкопис F.n.II.1. от Руската национална библиотека. [Ryazanska kormchaya (1284) – manuscript F.n.II.1. from the Russian National Library.] <<http://nlr.ru/manuscripts/RA1527/elektronnyiy-katalog?ab=533F481D-676A-4220-B45E>> (29.06.2021).

ЛИТЕРАТУРА

Антонова-Василева 1998: *Антонова-Василева, Л.* Речник на Прилепския говор по материали на Марко Цепенков. – В: *М. Цепенков. Фолклорно наследство. Т. I.* София, Издателство на БАН.

Бенешевич 1906: *Бенешевич, В. Н.* Древнеславянская крѣмчая XIV титулов без толкований. Т. I. СПб, Типография Императорской академии наук.

Библия 1982: Библия сиреч книгите на Свещеното писание на Вехтия и Новия Завет. София, Издава Св. Синод на Българската църква.

Билярски 1998: *Билярски, Ив.* Институциите на средновековна България. София, УИ „Св. Климент Охридски“.

- Георгиева 1993: *Георгиева, Ив.* Българска народна митология. София, Наука и изкуство.
- ЗСЛ 1961: Законъ судный людем краткой редакции. Под редакцией М. Н. Тихомирова. Москва, Издательство Академии наук СССР.
- Иванов, Топоров 2008: *Иванов, В. В., В. Н. Топоров.* Волкодлак. – В: *Мифы народов мира.* Энциклопедия. Электронное издание. Т. 1. Гл. ред. С. А. Токарев. Москва, с. 200–201.
- Јовановић 2012: *Јовановић, Б.* Смисао веровања у судбину. – *Гласник Етнографског музеја*, №. 76, с. 11–18.
- ЛИБИ 1960: Латински извори за българската история. Т. 2. Съставили и редактирали Ив. Дуйчев, М. Войнов, Стр. Лишев, Б. Примов. София, Издание на БАН.
- Лома 2013: *Лома, Ал.* Свети Сава и облакогонци. – *Зборник радова Византолошког института*, 50, с. 1041–1079.
- Максимович 2010: *Максимович, К. А.* Византийская сингама 14 титулов без толкований в древнеболгарском переводе. Славяно-греческий, греческо-славянский и обратный (славянский) словоуказатели. Т. I–II. Frankfurt am Main, Löwenklau-Gesellschaft.
- Новаковић 1907: *Новаковић, Ст.* Матије Властара Синтагмат. Азбучни зборник византијских црквених и државних закона и правила. – *Зборник за историју, језик и књижевност српског народа.* Прво одељење, споменици на српском језику, књ. IV, у Београду.
- Павлов 1897: *Павлов, А. С.* Номоканон при Большом Требнике. Москва, Типография Г. Лиснера и А. Гешеля.
- Петровић 1991: *Петровић, М.* Законоправило или Номоканон светога Саве. Иловички препис 1262 година. Горњи Милановац, Дечје новине.
- Правила 1912, 1913: Правилата на Св. Православна Църква с тълкованията им. Под редакцията и превода на свещеник д-р Ст. Цанков, протодиакон Ив. Стефанов, П. Цанев. Т. 1. Т. 2. София, Печатница на С. М. Стайков.
- Рыбаков 1981: *Рыбаков, Б. А.* Язычество древних славян. Москва, Наука. <[www. digital library Bohemia](http://www.digital library Bohemia)> (21.07.2021).
- СтБР 1999, 2009: Старобългарски речник. Т. 1. А–Н (1999). София, Изд. „Валентин Траянов“; Т. 2 (2009). София, Изд. „Валентин Траянов“.
- Суботин-Голубовић 2013: *Суботин-Голубовић, Т.* Матија Властар Синтагма. Са српскословенског језика превела Т. Суботин-Голубовић. Београд, САНУ.
- Херметически корпус 2012: *Херметически корпус.* В превод от старогръцки Н. Гочев. София, Проектория.
- Христова-Шомова 2016: *Христова-Шомова, И.* Бог бе Слово. Етюди върху християнството, видяно през призмата на езика. София, УИ „Св. Климент Охридски“.
- Alexandrov 2012: *Alexandrov, V.* The Syntagma of Matthew Blastares. The destiny of a Byzantine Legal Code among the Orthodox Slavs and Romanians 14–17 centuries. Frankfurt am Main, Löwenklau-Gesellschaft E.V. Frankfurt.

- Álvarez-Pedrosa 2021: *Álvarez-Pedrosa, J.* (ed.). Sources of Slavic Pre-Christian Religion. Series: Numen book series. Studies in the history of religions. Leiden, Boston, Brill.
- Constantelos 1999: *Constantelos, D. J.* Byzantine and Ancient Greek Religiosity. – In: *Christian Hellenism: Essays and Studies in Continuity and Change*. Vol. 1. New Rochelle, N.Y., Vol. 1. A.D. Caratzas publisher.
- Fögen 1995: *Fögen, M-T.* Balsamon on Magic: From Roman Secular Law to Byzantine Canon Law. – In: *Byzantine Magic*. H. Maguire (ed). Dumbarton Oaks, Washington, pp. 99–115.
- Jagić 1874: *Jagić, V.* Opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovenskih rukopisa. – *Starine*, VI, s. 60–152.
- LS 1996: *Liddell, H. G., Scott, R.* (Comp.). A Greek-English Lexicon. With revised supplement. Oxford, Clarendon press.
- Mathiesen 1995: *Mathiesen, R.* Magic in Slavia Orthodoxa. – In: *Byzantine Magic*. H. Maguire (ed). Dumbarton Oaks, Washington, pp. 155–178.
- Miklosich 1977: *Miklosich, F.* Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum. Emendatum auctum. Reprint. Wien 1862–1865. Neudruck der Ausgabe. Wien, Scientia Verlag Aalen.
- Ślupecki 2020: *Ślupecki, L.* Prognostication in Pagan Beliefs among Slavs in the Middle Ages. – In: *Prognostication in the Medieval World. A Handbook*. (Ed. by M. Heiduk, M., Herbers, K., Lehner, H. De Gruyter, pp. 85–108.
- Tatomir 2015: *Tatomir, R.* Latin Terms in Medieval Magic. – *Receptarea Anrichităţii Greco-latine în culturile Europene*. Craiova, Editura univesitaria, pp. 189–199.
- Thorndike 2017: *Thorndike, L.* A History of Magic and Experimental Science. Vol. 1. During the First Thirteen Centuries of Our Era. Classic Reprint. Forgotten books.
- Ράλλης, Ποτλής 1852: *Ράλλης, Γ. Α., Μ. Ποτλής.* Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων των τε Αγίων και πανευφήμων Αποστόλων, και των Ιερών και Οικουμενικών και τοπικών Συνόδων, και των κατά μέρος Αγίων Πατέρων. Τόμος Δεύτερος. Αθήνησιν, Έκ τῆς Τυπογραφίας Γ. Χαρτοφύλακος.

REFERENCES

- Alexandrov 2012: *Alexandrov, V.* The Syntagma of Matthew Blastares. The destiny of a Byzantine Legal Code among the Orthodox Slavs and Romanians 14–17 centuries. Frankfurt am Main, Löwenklau–Gesellschaft E. V. Frankfurt.
- Álvarez-Pedrosa 2021: *Álvarez-Pedrosa, J.* (ed.). Sources of Slavic Pre-Christian Religion. Series: Numen book series. Studies in the history of religions. Leiden, Boston, Brill.
- Antonova-Vasileva 1998: *Antonova-Vasileva, L.* Rechnik na Prilepskiya govor po materialni na Marko Tsepenkov. – In: *M. Tsepenkov. Folkloro nasledstvo. T. I.* Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Beneshevich 1906: *Beneshevich, V. N.* Drevneslavianskaia kormchaia XIV titulov bez tolkovanii T. 1. SPb, Imperatorskoi akademii nauk.
- Bibliya 1982: *Bibliya, sirech knigite na Sveshtenoto pisanie na Vehtiya i Noviya Zavet.* Sofia, Izdava Sv. Sinod na Balgarskata tsarkva.

- Bilyarski 1998: *Bilyarski, Iv.* Institutsiite na srednovekovna Balcgaria. Sofia, UI "Sv. Kliment Ohridski".
- Constantelos 1999: *Constantelos, D. J.* Byzantine and Ancient Greek Religiosity. – In: *Christian Hellenism: Essays and Studies in Continuity and Change*, Vol. 1. New Rochelle, N. Y., Vol. 1. A. D. Caratzas publisher.
- Fögen 1995: *Fögen, M-T.* Balsamon on Magic: From Roman Secular Law to Byzantine Canon Law. – In: *Byzantine Magic*. H. Maguire (ed). Dumbarton Oaks, Washington, pp. 99–115.
- Georgieva 1993: *Georgieva, Iv.* Balgarska narodna mitologiya. Sofia, Nayka i izkustvo.
- Hermeticheski korpus 2012: *Hermeticheski korpus*. V prevod ot starogratski N. Gochev. Sofia, Proektoriya.
- Hristova-Shomova 2016: *Hristova-Shomova, I.* Bog be Slovo. Etyudi varhu hristijanstvoto, vidyano prez prizmata na ezika. Sofia, UI "Sv. Kliment Ohridski".
- Ivanov, Toporov 2008: *Ivanov, V. V., V. N. Toporov.* Volkodlak. – In: *Mify narodov mira*. Entsiklopediia. Elektronnoe izdanie. T. 1. Gl. red. S. A. Tokarev. Moskva, s. 200–201.
- Jagić 1874: *Jagić, V.* Opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovinских rukopisa. – *Starine*, VI, s. 60–152.
- Jovanović 2012: *Jovanović, B.* Smisao verovanja u sudbinu. – *Glasnik Etnografskog muzeja*, №. 76, s. 11–18.
- LIBI 1960: *Latinski izvori za balgarskata istoriya. T. 2.* Sastavili i redaktirali Iv. Duchevev, M. Voynov, Str. Lishev, B. Primov. Sofia, Izdanie na BAN.
- Loma 2013: *Loma, Al.* Sveti Sava i oblakogontsi. – *Zbornik radova vizantoloshkog instituta*, 50, s. 1041–1079.
- LS 1996: *Liddell, H. G., Scott, R.* (Comp.). A Greek-English Lexicon. With revised supplement. Oxford, Clarendon press.
- Maksimovich 2010: *Maksimovich, K. A.* Vizantiiskaia sintagma 14 titulov bez tolkovanii v drevnebolgarskom perevode. Slaviano-grecheskii, grechesko-slavian-skii i obratnyi (slavian-skii) slovoukazateli. T. I–II. Frankfurt am Main, Löwenklau-Gesellschaft.
- Mathiesen 1995: *Mathiesen, R.* Magic in Slavia Orthodoxa. – In: *Byzantine Magic*. H. Maguire (ed). Dumbarton Oaks, Washington, pp. 155–178.
- Miklosich 1977: *Miklosich, F.* Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum. Emendatum auctum. Reprint. Wien 1862–1865. Neudruck der Ausgabe. Wien, Scientia Verlag Aalen.
- Novaković 1907: *Novaković, St.* Matije Vlastara Sintagmat. Azbučni zbornik vizantijskih crkvenih i državnih zakona i pravila. – *Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda*. Prvo odeljenje, spomenici na srpskom jeziku, knj. IV, u Beogradu.
- Pavlov 1897: *Pavlov, A. S.* Nomokanon pri Bol'shom trebnike. Moskva, Tipografia G. Lissnera I A. Geshelia.
- Petrović 1991: *Petrović, M.* Zakonopravilo ili Nomokanon svetoga Save. Ilovički prepis 1262 godine. Gornji Milanovac, Dečje novine.

- Pravila 1912, 1913: *Pravilata na svetata Pravoslavna tsarkva s talkovaniyata im. Pod redaktsiyata i prevoda na sveshtenik d-r St. Tsankov, protodyakon Iv. Stefanov, P. Tsanev. T. 1., T.2. Sofia, Pechatnitsa na S. M. Staykov.*
- Rybakov 1981: *Rybakov, B. A. Iasychestvo drevnikh slavian. Moskva, Nauka. <www.digital library Bohemia> (21.07.2021).*
- Šlupecki 2020: *Šlupecki, L. Prognostication in Pagan Beliefs among Slavs in the Middle Ages. – In: Prognostication in the Medieval World. A Handbook. (Ed. by M. Heiduk, M., Herbers, K., Lehner, H. De Gruyter, pp. 85–108.*
- StbR 1999, 2009: *Starobalgarski rechnik. T. 1. A–N (1999). Sofia, Valentin Trayanov. T. 2. O–Ÿ (2009). Sofia, Valentin Trayanov, 2009.*
- Subotin-Golubovič 2013: *Subotin-Golubović, T. Matija Vlastar Sintagma. Sa srpskoslovenskog jezika prevela T. Subotin-Golubović. Beograd, SANU.*
- Tatomir 2015: *Tatomir, R. Latin Terms in Medieval Magic. – Receptarea Anrichi-tății Greco-latine în culturile Europene. Craiova, Editura univesitaria, pp. 189–199.*
- Thorndike 2017: *Thorndike, L. A History of Magic and Experimental Science. Vol. 1. During the First Thirteen Centuries of Our Era. Classic Reprint. Forgotten books.*
- ZSL 1961: *Zakon sudnyi ludem kratkoi redaktsii. Pod redaktsiei M. N. Tikhomirova. Moskva, Izdatel'stvo Akademii nauk.*
- Ράλλης, Ποτλής 1852: *Ράλλης, Γ. Α., Μ. Ποτλής. Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων των τε Αγίων και πανευφήμων Αποστόλων, και των Ιερών και Οικου-μενικών και τοπικών Συνόδων, και των κατά μέρος Αγίων Πατέρων. Τόμος Δεύτερος. Αθήνησιν, Έκ της Τυπογραφίας Γ. Χαροφύλακος.*

ПРИЛОЖЕНИЕ

61. канон на Трулския събор според Синтагмата на Матей Властар по ръкопис *MS № 4104* в Университетската библиотека в гр. Клуж-Напока, XVI в., юсов препис с търновски правописни норми, характерни за книжнината във Влахия и Молдавия, л. 213–215
(Издава се без надредните знаци)

Начало ѿ. състава: w вльхвѣ, оучителный. баалницѣ еще и свѣздословцѣ. wбав-
ницѣ. нѣ оубо и чародѣѣ wтравницѣ. и навазателихъ: Шестъ десѣте и пръвое
сѣтъхъ апълъ правило. иже вльхвѣ себе подавшій. или чародѣемь. или глѣмь сѣт-
никѣ. или же мечкы водащійимь. или инья свѣри. къ игрѣ и врѣдъ простѣшиимь
или wблакогонителѣ. или wбавникѣ. или подащій храниища. или иже часть
имарменѣ и роженца и таковыи глѣ множество гласщійимь. и прѣльсти wлад-
никѣ. Иже wвомѣ бо въ днѣ рѣша родити сѣ злотворенѣ, wвомѣ же въ свѣзда
благѣ. иже оубо симь взнемащій на шестаго* ѿлѣчаеть. прѣбыващій же въ

* Изтрито място в ръкописа; имат се предвид шест години епитимия.

злѣ, съврѣше измѣтаеть ѿ црѣкве. лѣскаѣ сѣще. како и сѣннимъ бо ни единомъ
ѿложено. еже ли женимъ быти. какоже рече аплѣ рече сѣ. сложеніе црѣкви бжїе и съ
идолы. и прочаа влѣхвы оубо глат сѣ иже вѣсѣвмъ себе възложившеи, и тѣ
наоученми нѣкыми знаменми, покѣшаще сѣ зрѣти вѣдѣщаа. Сѣтници же,
иже в сицевыи прѣмѣдрѣшише что домышлѣаще сѣ. и симъ мнѣше на прѣдъ
многый быти. Мечкы же водащеи, чрѣвленнаа вѣшааще на на, и ѿ власть стри
гѣще. жена ѿбоа подаваатъ, како недѣгы ѿгонити, и завистливо имаши ество,
рекше оурочливо. инии же змиа вносатъ въ нѣдрѣ, вбаваніе тѣми прохѣдааще.
Вблагонитеаїе же, иже сѣщїими въ вблѣцѣ вбрази нѣкаа прѣчѣствааще. Ча
родѣи еже, иже дѣвскыа васнь ѿалмы поаще и имень мнїчскый поминааще. и
самыа прѣстѣа бѣлѣ и къ имь еже ѿ вѣсовъ примѣшааще чарованіе. Дрѣси же,
на выа дѣтѣ свѣенныа хартїа вѣшаатъ прилѣчаащїими сѣ мѣтвѣми паче же
васньми написаннѣ. чрѣвленными нитми тѣ завивааще, на ѿгнаніе васнь всего
зла. каже и хранилица глатъ, и навазанїа изврѣжени же быша многаци и
сѣнници на съборѣ. Клѣбъ великаго четвѣртка нѣкыйи части дааще, им же оук
раденнаа вбрѣсти сѣ. иже не моци ѿдобнѣ сѣи пожрѣти. ниже нѣкыи сѣнникъ
съ елѣемъ дрѣвѣ привѣзаномъ. Лѣтїа оудавшии сѣ сицевомъ злѣ, протѣсаатъ,
тѣмже иже едїноѣ прѣблѣстивше сѣ. таже ѿ зла ѿстѣпльше, меньше за прѣщеніе
прїимѣ.

✉ Проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова
Секция за история на българския език
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
Българска академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Prof. Mariyana Tsibranska-Kostova, DSc
Department of History of Bulgarian Language
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria